

TEGEN DE KWAKZAL

TE 4547

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Lof der zotheid: opnieuw een alternatief proefschrift uit Rotterdam

Natuurgeneeskunde: een zwak placebo

In de jaren tachtig en ook nog even in de jaren negentig werd er door de afschuwelijke uitgeverij Ankh-Hermes (wij zijn tegen boekverbranding, maar uitzonderingen zouden mogelijk moeten zijn) een 'celestijns' kwartaalblad uitgegeven onder de titel *Integraal*, met als ondertitel 'lichaam en geest in gezondheid en ziekte'. Dit periodiek is reeds lang ter ziele, maar in mijn boekenkast prijkt nog altijd een in de ramsj aangeschaft exemplaar uit die reeks. Het betreft het nummer 'winter 1988/89(3)', dat geheel gewijd was aan het placebo-effect. Auteurs waren o.a. Vroon, Bol, Knipschild, Kramers, Wiegant, H. van Praag (wat leren ons de chakra's en de quantum-mechanica?), Linnemans en Swami Ranganathanda. Het nummer bevatte zoals gebruikelijk in de uitgaven van Ankh-Hermes veel onzin en New Age, maar ik herinnerde mij uit één artikel, dat van de parapsycholoog Bol, een tabel waarin voor diverse klachten en ziektebeelden werd opgegeven hoe groot de effectiviteit van placebo-therapieën erbij was. Erg gevoelig voor placebo-effect zouden o.a. zeeziekte, rheuma en maag- darmstoornissen zijn. Daarbij worden volgens de opgave in ruim vijftig procent der gevallen gunstige effecten van placebo's gezien. Koploper qua placebo-gevoeligheid zijn echter de hoofdpijnlidmers. Uit een verzamelstatistiek van 4588 patiënten werd afgeleid, dat die klacht in maar liefst 61,9% reageert op placebo-therapie. Vroon noemde in zijn stukje een globaal placebo-succes bij hoofdpijn van 50%.

Eliminatie-dieet

Deze percentages kwamen weer bij ons boven toen wij vernamen, dat op 23 februari 1997 aan de medische faculteit van de Erasmus Universiteit de natuurgeneeskundige arts Eveline K. Lugard promoveerde tot doctor in de geneeskunde op 'De effecten van een eliminatiedieet op spanningshoofdpijn en migraine. Een gerandomiseerd onderzoek'. Het proefschrift uit 1990 van de twee 'orthomanele' artsen was destijds aan de Economische faculteit gepasseerd, maar van een dergelijke academische blamage was in dit geval geen sprake: het proefschrift van Lugard werd gewoon binnen de medische faculteit aanvaard met als promotor prof. Casparie, die van alternatieve sympathieën niet verdacht kan worden. De jonge doctor (geb. 1952) is sinds 1985 in Enschede werkzaam als natuurgeneeskundige arts. Haar c.v. vermeldt, dat zij afstudeerde in 1979 en zich vanaf 1983, toen zij de huisartsenopleiding afrondde, op het alternatieve pad heeft begeven. Zij ging zich verdiepen in de natuurgeneeskunde en liep o.a. stages bij de natuurgeneeskundige A.J. Lodewijkx (een oude bekende van onze Vereniging), bij enkele natuurartsen en in de Zwitserse Bircher-Benner Kliniek te Zürich. Zij doorliep ook met succes de opleiding tot homeopathisch arts bij de Stichting Homeopathische Opleidingen te Wageningen, welk examen zij in 1987 aflegde. Tussen 1990 en 1995 verrichtte zij het promotie-onderzoek

in haar eigen praktijk. Zij kreeg daarvoor moeiteloos een subsidie van f 178.000,- van het Praeventiefonds!

In het onderzoek werden 123 mensen met migraine en/of spanningshoofdpijn ingedeeld in twee groepen, die elk een dieet kregen voorgeschreven. Het ene dieet was een echt 'naturopathisch dieet', met een verbod op koffie, thee, suiker, cacao, varkensvlees, melk, kaas, zout, rode wijn en pinda's. De controlegroep kreeg een minder streng dieet met een verbod op ananas, maizena, wit brood, wortel, peper en koolzuurhoudende limonades. De onderzoeksopzet bevatte een groot aantal zwakheden, waarvan een deel ook door de onderzoekster in haar inleiding wordt opgesomd (p.5) en die door wetenschapsjournalist Van Maanen in *Het Parool* van 15 februari 1997 nog eens werden aangevuld. Van Maanen merkte op dat de twee diëten sterk verschillen in zwaarte en belasting en dat de patiënten, die wisten dat zij deelnamen aan een onderzoek, natuurlijk direct in de gaten hebben gehad in welke groep zij zaten. Ook vond hij het onjuist, dat de behandelaar en de onderzoeker in één persoon verenigd waren, terwijl er geen cross-over behandeling is gegeven, die tot hardere gegevens had kunnen leiden. Ook was het aantal patiënten wel erg klein, aldus Van Maanen. Tenslotte verweet Van Maanen de onderzoekster, dat haar indeling in groepen hoofdpijn qua hevigheid relatief veel invloed op de conclusies heeft gehad, terwijl de statistiek niet controleerbaar was omdat de getallen niet zijn opgegeven.

Conclusies

Bij ons overheerste na al deze nuttige en terechte kritiek op de onderzoeksopzet echter vooral de vraag of het strenge natuurgeneeskundige dieet meer effect zou hebben dan het gemiddelde placebo. Minder rode wijn drinken, dat kan natuurlijk wel eens schelen, maar de rest van het dieet lijkt volkomen onzinnig. In overeenstemming met de hierboven genoemde placebo-successen bij hoofdpijn, ver-

(vervolg op pag. 2)

Inhoud

Lof der zotheid: opnieuw een alternatief proefschrift uit Rotterdam	1
Nogmaals Rasker	3
De Marburger Erklärung zur Homöopathie	4
Correspondentie	6
De moeilijke discussie op 1.80 meter	8
Medisch Centrum Onbenul in de roddelbladen	9
Homeopathie bij baarmoederoperaties zinloos	10
Erkende genezers en de KAB	11
Astrologie in het AMC: creatief met kurk	11
Kuuroorden in de knel	12
SRL-gelei van VSM	12

Colofon

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881

Correspondentie-adres: Jister 17-19, 8446 CD Heerenveen;
tel. 0513-625956

Bestuur:

Voorzitter: C.N.M. Renckens, vrouwenarts, Hoorn

Secretaris: H. de Vries, apotheker, Heerenveen

Penningmeester: I.H. Harms, dierenarts, Hardenberg

Leden: P.M. Siegel, psychiater, Amsterdam; dr. A.P.M. van

Dam, Den Haag; mr. Th. Douma, advocaat, Haarlem; C.P.

van der Smagt, huisarts, de Bilt; prof.dr. H. Timmerman,

hoogleraar farmacochemie, Voorschoten; W.M. Veenema,

huisarts, Joure; W. Zijp, tandarts, Enkhuizen

Adviserende leden: S. Lelie, Middelburg; drs. P.C. Bügel,
psycholoog, Groningen

Redactie: A. van Keimpema, K.R. Poststraat 8.1, 8441 EP

Heerenveen, Tel. 0513-653016. Fax 0513-653160.

Mobiel 06-53247583.

Het Actieblad tegen de Kwakzalverij verschijnt 5x per jaar.

Abonnement: f 45 per jaar.

ISSN: 1383-116X

Postgiro van de Vereniging: 32237 ten name van Penningmeester
van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Hardenberg.

De contributie bedraagt thans minimaal f 50 zulks met inbegrip
van het abonnement op het Actieblad tegen de Kwakzalverij; voor
studenten en leerlingverpleegkundigen f 10; begunstiger wordt
men door een schenking aan de vereniging van minimaal f 500.

(vervolg van pag. 1)

meldde ook Lugard (pag. 117) dat bij spanningshoofdpijn 50% succes wordt bereikt met ontspanningstherapie en biofeedback. Om het placebo-effect te overtreffen zou het ingewikkelde en belastende dieet van de natuurgenezers dus een aanzienlijk hoger succespercentage moeten hebben! En is dat gelukt?

Allerminst! De eindconclusie van het onderzoek luidde (pag. 116 en 120), dat het dieet op migraine nauwelijks effect had, maar op spanningshoofdpijn wel. Na acht weken dieet was het aantal uren spanningshoofdpijn gedaald met 42% en het gebruik van pijnstillers met 50%. Ook in de controlegroep trad een vermindering op van de hoofdpijn, maar deze was significant minder uitgesproken. Daarnaast bevestigde de onderzoeker haar klinische indruk, dat er bij het dieet ten gevolge van de 'ontslakking' in de eerste week een verergering van de hoofdpijn optreedt (Een stukje homeopathie in de natuurgeneeskunde: *bien etonnée de se trouver ensemble!*). Maar met die 42% scoort het dieet dus gelijk of zelfs slechter dan het gemiddelde placebo-effect!

Men zou verwachten dat Lugard, die in haar subsidie-aanvraag bij het Praeventiefonds een te verwachten succespercentage van 85% noemde, door deze conclusies volledig ontgoocheld zou zijn. Niets blijkt minder waar! Met het onwrikbare therapeutisch optimisme, dat zo kenmerkend is voor de alterneut, noemde Lugard haar resultaten bij spanningshoofdpijn, hoewel ze slechter zijn dan het gemiddelde placebo-effect, 'hoopgevend'. Deze al te optimistische conclusie prijkte ook in het persbericht en werd als zodanig in talrijke dagbladen, met als gunstige uitzondering *Het Parool*, kritiekloos overgenomen.

Als er al een conclusie getrokken zou kunnen worden, dan zou die o.i. moeten luiden, dat er bij spanningshoofdpijn naar betere en

Dieet helpt tegen spanningshoofdpijn

ROTTERDAM

Patiënten met spanningshoofdpijn hebben veel minder klachten wanneer ze een strak dieet volgen.

Koffie, thee, suiker, chocola, zoete melkproducten, kaas, varkensvlees, pinda's, veel zout en rode wijn moeten ze dan van hun menu schrappen. Voor migrainepatiënten helpt dit dieet niet. Dat blijkt uit onderzoek van de arts E.K. Lugard, die hierop binnenkort in Rotterdam promoveert.

Ongeveer 30 procent van de bevolking heeft tussen de

één en vijftien hoofdpijndagen per maand: spanningshoofdpijn of migraine. Daar is weinig tegen te doen. Medicijnen helpen niet echt, verzachten hooguit enigszins de pijn. Lugard greep daarom terug op het dieet voor migrainepatiënten van de Zwitserse arts Bircher Benner.

De patiënten die zich aan het dieet hielden, merkten na acht weken dat ze duidelijk minder uren hoofdpijn hadden. Ze gebruikten ook veel minder pijnstillers. Na twintig weken was de hoofdpijn teruggedrongen tot de

helft. Hetzelfde gold voor het gebruik van pijnstillers. Het aantal uren migraine was onder de dieetgroep niet duidelijk gedaald.

Tijdens de eerste week van de voedingsverandering verergerden de pijnen juist. In de natuurgeneeskunde komt zoiets vaker voor. Lugard heeft daar geen verklaring voor. Het is haar ook niet duidelijk of alle voedingsmiddelen verantwoordelijk zijn voor de veranderingen. Mogelijk zijn er één of twee uit de serie die hetzelfde effect geven. (ANP)

Uit: *Dagblad Almere*, 5-2-'97.

minder omslachtige placebo's gezocht moet worden. Vooropgezet natuurlijk dat men deze kwaal met placebo-therapie zou willen behandelen. Van Maanen stelde in *Het Parool*, dat er uit het gebrekkige onderzoek eigenlijk in het geheel geen conclusie kan worden getrokken of het zou moeten zijn, dat de promotiecommissie onder leiding van prof. Casparie deze keer wel erg genereus is geweest.

Natuurgeneeskunde

Is er dus voor de hoofdpijnlidder geen enkele aanleiding om voortaan zijn varkenslapje te laten staan, helemaal nutteloos is het onderzoek toch niet. Het proefschrift is een curieus document geworden, dat naast een correcte samenvatting van de huidige inzichten in migraine en spanningshoofdpijn ook een fraai inkijkje geeft in de denkwereld van de natuurgeneeskunde en haar fellowtravelers. Zo telt ons land 40 natuurartsen, allen aangesloten bij de ABNG. Veel zoniet alle ziekten zouden gevolg zijn van vervuiling ('Verschlackung durch Stoffwechselschlacken') van ons lichaam en meer in het bijzonder van de 'grondsustantie' van het menselijk lichaam: het zachte bindweefsel. De natuurgeneeskunde gaat natuurlijk terug tot Hippocrates en Paracelsus en meer recente profeten zijn Brauchle, Reckeweg (ook homeopaat), Honegger en Pischinger (ook neuraaltherapeut). In het handboek van de Bircher-Benner kliniek wordt migraine beschreven als een poging van het lichaam om 'opgezamelde giften en slakken te verwijderen': *'Die einddruckliche Reinigungsdrama ist die Migräne'*. *Migraine zou een symptoom zijn van 'ein Organismus, der gegen die Folgen jahrzehntelanger Ernährungsfehler zu kämpfen hat'*. Het dieet zou ertoe moeten leiden dat de door de verslacking ontstane *'Überreizungszustand'* wordt beëindigd. Wel jammer, dat het dieet nu juist bij dit reinigingsdrama helemaal niets helpt!

Ook enkele 'vooraanstaande' Nederlandse onderzoekers worden instemmend geciteerd. De Utrechtse celbioloog en kwakzalversvriend Van Wijk deed in 1990 met 'decoder-dermografische metingen' (= electro-acupunctuur) onderzoek bij 40 natuurgeneeskundig vastende patiënten namelijk interessante bevindingen. Ook hij vond een initiële verslechtering van de huidweerstandsmetingen bij de vastende patiënten, een bevinding die opvallend parallel was aan de 'Erstverschlimmerung' tijdens de reinigingskuur van Lugard! Tegelijk is Lugard gedwongen om toe te geven, dat er in feite nog helemaal geen onderzoeksgegevens bekend zijn, waaruit zou blijken dat er inderdaad sprake is van vervuiling van de grondsustantie, laat staan dat bekend zou zijn om welke stoffen het dan zou gaan, terwijl er dus nog minder aangetoond is dat 'reininging' van die substantie tot ziekteverschijnselen of gezondheid kan leiden (p. 31).

Lege black box

Neen, van enige feitelijke wetenschappelijke steun voor de natuurgeneeskundige hypothese-vorming is absoluut geen sprake en Lugards manmoedige pogingen in die richting worden, ere wie ere toekomt, gesmoord in haar eerlijkheid daarover. Zij heeft dus geen andere keus dan zich terug te trekken in de 'black box' van de alternatieve geneeswijzen, waar de Gezondheidsraad-commissie zo dol op was, maar die helaas keer op keer volkomen leeg blijkt te zijn! Maar wie bij gebrek aan een fatsoenlijke theorie de black box accepteert, devalueert ja zelfs diskwalificeert elk onderzoek, zelfs al is het

nog zo 'gerandomiseerd'. Wetenschap zonder hypothese- of theorievorming is geen wetenschap en eventuele correlaties hangen volledig in het luchtledige. Wie dat niet gelooft, leze Skrabanek's behaarswaardige essay 'The emptiness of the Black Box' (*Epidemiology*, sept. 1994, no 5, p.553-555) er nog maar eens op na.

Het is daarom zeer te betreuren, dat de Rotterdamse medische faculteit, die zich ook al tot voorwerp van spot maakt door het effect van acupunctuur op de tennisarm in alle ernst te gaan onderzoeken, dit ondermaatse proefschrift heeft geaccepteerd.

C.R.

VSM snakt naar academische erkenning

Nogmaals Rasker

In het februarinummer van dit jaar uitten wij scherpe kritiek op de Enschedese reumatoloog prof.dr.J.J.Rasker, die niet alleen een genuanceerd standpunt inneemt m.b.t. alternatieve geneeswijzen (hetgeen onjuist is, maar nog te verteren), maar die zich bovendien uitgebreid liet portretteren in het VSM-reclameblaadje *Visimilia* en in dat (verkeerde) kader kritiek uitte op de aanpak van de VtdK, alsmede reclame maakte voor SRL-gelei. Het kon toch niemand ontgaan zijn, dat deze firma onze Vereniging, maar daarbij ook *in person* haar voorzitter en secretaris op onheuse wijze, met grove juridische intimidatie, heeft bejegend. Om die reden kan iemand, die zich te dicht in de buurt van die firma begeeft, in onze ogen niet op veel clementie rekenen.

Wie kaatst kan dus de bal verwachten, maar toch was Rasker, na kennismaking van het door ons natuurlijk aan hem toegezonden artikel, niet *amused*. Sterker nog: hij voelde zich ten onrechte aangevallen en in de alternatieve hoek gedrongen, een hoek waarin hij naar eigen zeggen niet thuis wenst te horen. Daarnaast achtte hij de nagedachtenis van wijlen zijn vader, die over mediamieke gaven beschikte, door ons beledigd en hij vond de benaming 'softenon-universiteit' voor de Twentse universiteit onjuist. (Rasker is als hoogleraar aan die universiteit verbonden). Ook zouden wij in onze slotalinea op schandalige wijze 'te ver' zijn gegaan. Tenslotte wees hij ons - tijdens een pittige gedachtenwisseling over deze zaak - op een aantal verdiensten en verzachtende omstandigheden, die mij brengen tot de onderstaande aanvullingen op mijn commentaar van februari 1997.

Ten eerste heeft Rasker er mij nogmaals van overtuigd, dat hij geen alternatieve arts is, een bewering die ik overigens nergens deed. Hij waarschuwt zijn eigen patiënten regelmatig voor de alternatieve artsen, die in zijn regio praktiseren. Het onderzoek naar Vasolastine en Rheumajecta deed hij om een eind aan het gebruik van die middelen te maken, waarvan de omzet destijds 2 miljoen gulden bedroeg. Dat Rheumajecta thans uit de handel is en dat het centrum te Haarzuilens gesloten is, dat beschouwt Rasker als rechtstreeks uitvloeisel van zijn onderzoek en hij wil daarvoor ook de credits. Hij werkte voor dat onderzoek niet samen met Enzypharm, maar ontleende aan hen alleen de *batches* Vasolastine, opdat zij later niet zouden kunnen zeggen, dat er tweedehands kwaliteit was getest.

Ten tweede deelde Rasker ons mee, dat de technische hogeschool inmiddels Universiteit Twente heet en dat die instelling twee faculteiten telt: een technische en een maatschappijwetenschappelijke, waaronder een vakgroep psychologie ressorteert, aan welke laatste Rasker is verbonden. Of De Swaan deze universiteit als een

complete zou beoordelen, dat betwijfelen wij. Hij doelde met zijn term 'softenon-universiteit' op de recente gewoonte van allerlei instellingen van wetenschappelijk onderwijs met een smal aanbod zich als universiteit te afficheren (Nijenrode, Tilburg, Wageningen etc.).

Ten derde benadrukte Rasker, dat hij nergens heeft gesteld dat homeopathie een gunstig effect op reuma zou hebben, maar daartegenover stel ik dat hij zich over Knipschild's bevindingen en diens verwarrende conclusies erg welwillend uitliet en bovendien de (pseudo)homeopathische SRL-gelei *expressis verbis* aanpreef. Het onderzoek van zijn Nijmeegse collega Van Riel, dat de werkzaamheid van SRL-gelei zou hebben aangetoond, werd volgens Rasker door de NTvG-redactie mede afgewezen, omdat het een alternatief middel betrof. Daarnaast was het onderzoek in Nijmegen slechts een zgn. pilot-study, hetgeen een andere grond tot afwijzing zou kunnen zijn geweest.

Ten vierde wenste Rasker de nagedachtenis van zijn vader gezuiverd te zien. Deze was geen magnetiseur, maar een gerespecteerd hoogleraar in de theologie. Hij heeft voor zijn pijnbehandeling door middel van 'striken' nooit geld gevraagd (iets wat wij nergens hebben gesuggereerd) en hij deed het alleen in een noodsituatie tijdens de oorlog. Overigens blijf ik met Rasker van mening verschillen over de effectiviteit van het magnetiseren: Rasker houdt ernstig rekening met de mogelijkheid, dat die behandelwijze een echte eigen effectiviteit bezit. Het Utrechtse onderzoek over de effectiviteit van de paranormale geneeswijze bij hypertensie bij voorbeeld, waaruit niets van die effectiviteit bleek, dat kende hij niet.

Tot slot zij met ere vermeld dat ook Rasker de onaangename ervaring heeft van door kwakzalvers voor de rechter te zijn gesleept. Hij is in dat opzicht bedreigd door de fabrikant van Chien Pu Wan pillen, maar dat proces ging uiteindelijk niet door. Naar aanleiding van negatieve uitspraken over de chelatietherapie is het wel daadwerkelijk tot een rechtszaak gekomen. In 1993 werd Rasker een proces aangedaan door de Rotterdamse chelatie-arts R.Trossèl, mede namens de Ned. Ver. voor Chelatietherapie, waarvan Trossèl penningmeester was. Rasker werd in het gelijk gesteld, maar moest veel kosten maken aan rechtsbijstand. Op onze vraag waarom hij dan aan een groepering, die zich van soortgelijke onaangename methoden bedient (VSM), een gunst verleent in de zin van een uitgebreid interview, kwam hij met de verbluffende mededeling, dat hij van de rechtszaak tussen VSM en onze Vereniging niet op de hoogte was geweest! Deze affaire, die eerst in maart en later nogmaals in november 1995 op de voorpagina's van de *Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *Het Parool* e.v.a. is vermeld en ook in de kolommen van *Medisch*

Contact, Pharmaceutisch Weekblad, Care en Skepter beschreven werd, deze geruchtmakende affaire was hem geheel ontgaan! Wij geloven hem absoluut, maar dat wij dat op voorhand erg onwaarschijnlijk achtten en hem daarom heftig verweten, zich in het gezelschap van VSM te vertonen, dat kan hij ons toch waarachtig niet kwalijk nemen. En afgezien van de rechtszaak VSM-VtdK: er zal sowieso niet zo gauw een tweede medisch hoogleraar gevonden worden, die zich door een dergelijke firma laat gebruiken om haar wetenschappelijke imago op te krikken. Dat blijven wij buitengewoon naïef vinden.

Nevenvermelde feiten zullen bij de lezer het oordeel over Rasker's uitspraken aanzienlijk nuanceren. Van zijn goede bedoelingen en reguliere grondhouding zijn wij en waren wij ook wel overtuigd, maar dat een al te 'open mind' m.b.t. alternatieve geneeswijzen makkelijk misbruikt kan worden door handige kwakzalvers, daarvan blijven wij evenzeer overtuigd en 'goed bedoeld' is niet altijd een excuus. Uit naam van goede bedoelingen zijn - het is algemeen bekend - in de geschiedenis de grootste misdaden begaan.

4

Te scherp?

En dat wij hem schandalig en te scherp zouden hebben aangevallen: ach, dat is ook maar relatief. Mensen, die publiek uitspraken doen over emotie-beladen onderwerpen, moeten enig eelt op hun ziel hebben. Zo verscheen tegelijkertijd met het *Actieblad* van febru-

Expansief VSM hunkert naar academische erkenning

VSM (Voorhoeve Schwabe Merkgeneesmiddelen) investeert de komende twee jaar 12 mln in uitbreiding van de productie van natuurlijke, plantaardige preparaten. Met het architectenduo Alberts en Van Huut kiest de Alkmaarse fabrikant voor een antroposofisch getint ontwerp van haar nieuwe aanbouw.

Niet zonder trots stelt algemeen directeur F. Bech dat VSM de uitbreiding geheel uit eigen middelen zal financieren. 'Het eigen vermogen van de onderneming bedraagt 40% van het balanstotaal', aldus Bech. 'Bancalere leningen komen er niet aan te pas.'

De dochter van het Duitse Willmar Schwabe investeert weer na enkele moeilijke jaren in de markt.

135. VSM bevriest de investeringsplannen. In een aanvankelijke reactie op de maatregel schrijven artsen minder homeopathische middelen voor. Bij nader inzien blijken de meeste Nederlanders een aanvullende verzekering te hebben. Bech spreekt van een 'tijdrovend bewustwordingsproces'. Hij speelt daarop in met een 'flankerende campagne' gericht op merkproducten.

Zijn bedrijf is als geen ander bedreven in communicatie. Geopt en gemazeld door de jarenlange scepsis vanuit de reguliere farmacie streeft VSM naar een meer academische erkenning.

gaat veelal tot stappen van 1 op 100. Een tweede pijler vormen merkproducten voor zelfzorg. Voor de samengestelde homeopathische middelen is een recept vereist. Het overgrote deel van de categorie merkproducten is echter zonder recept verkrijgbaar bij apothekers en drogisten.

In de jaren vóór de Haagse ingreep groeit VSM snel. De omzet is sinds begin jaren tachtig verdubbeld. Expansie wordt steeds hoër in Nederland.

Uit:
Financieel Dagblad
van 1-11-'95.

ari het letterkundige *Tijdschrift Schrijven*, waarin de literair criticus en tv-programma-maker Michael Zeeman zich beklagde over Maarten 't Hart, die had geschreven dat Zeeman geen vingers heeft maar hondelullen. Zeeman voelde zich door 't Hart, die behalve schrijver ook bioloog is, 'bezoedeld en aangerand'. Daarmee vergelijken heeft Rasker over onze woordkeus echt niets te klagen.

C.N.M. Renckens

De Marburger Erklärung zur Homöopathie

De privaat-docent homeopathie aan de medische faculteit van de VU te Amsterdam, de Rotterdamse homeopathische huisarts Bodde, zit stevig in het zadel. De vriendelijke, maar enigszins warhoofdige pycnicus, die zich heeft ontwikkeld tot VSM's eigen liefdesbaby (in VSM's propaganda-lectuur worden hun 'nascholingscursussen' onder de 'bekwame leiding' van de academische homeopaat steevast prominent vermeld en hij ontving bovendien al jaren geleden de felbegeerde Arië Vrijlandt-trofee, die VSM-prijs voor verdienstelijke homeopaten), geniet nog altijd de volledige steun van het faculteitsbestuur. Werd er van die zijde nog hevig geprotesteerd tegen de instelling van de leerstoel homeopathie in 1961, thans worden dergelijke dissonanten van die zijde niet meer vernomen. Toen Maas in 1992 zijn docentschap neerlegde en er naar een opvolger gezocht moest worden, toen heeft de VtdK krachtig gepleit voor opheffing van dit beschamende instituut, dat immers alleen drijft op de nestgeur van Abraham Kuyper en de erfenis van ds. van Coevorden Adriani. Wij vonden die basis wat zwak, maar het faculteitsbestuur, onder leiding van de histoloog prof.dr.T. Sminia, dat ons overigens allervriendelijkst te woord stond, maakte geen enkel bezwaar tegen de benoeming van een nieuwe docent: Bodde. En recent werd vernomen, dat Sminia - mede dankzij zijn principiële opstelling ten gunste van de homeopathie? - benoemd is tot rector magnificus van de Vrije Universiteit. Bodde heeft zijn beschermheer nu tot in de hoogste kringen van de universiteit en dat is bijzonder prettig voor iemand die werkt met een paragnost op zolder en die van mening is, dat ziekte toch altijd een kwestie is van energie. Met zijn facultatieve homeopathie-onderwijs is de VU temidden van de andere medische faculteiten in ons land gelukkig een bizarre uitzondering.

In Duitsland ligt de situatie anders. In de bakermat van de homeopathie is deze geneeswijze nog altijd zeer populair en een alarmerend symptoom van dat fenomeen vormt de verklaring, die

het Institut für Medizinische und Pharmazeutische Prüfungsfragen in 1992 het licht deed zien. Dat instituut, dat verantwoordelijk is voor curriculum en eindtermen van de opleiding tot arts en apotheker in Duitsland, beschreef in zijn Entwurf der Neufassung etc. onder het hoofdstuk Grundlagen, Möglichkeiten und Grenzen der Naturheilverfahren und der Homöopathie deze laatste geneeswijze als een *Erweiterung der konventionelle Behandlungsmethode*, waarover studenten tijdens hun studie zouden moeten worden geïnformeerd! Het Deutsche Gesellschaft für Pharmakologie und Toxikologie nam onmiddellijk krachtig stelling tegen deze waanzin, maar de meeste medische faculteiten kozen ervoor om de uitgevaardigde richtlijnen te negeren zonder er veel woorden aan vuil te maken. Een plezierige en alerte uitzondering werd gevormd door de medische faculteit van de Philipps Universiteit uit Marburg, die op 2 december 1992 de Marburger Erklärung publiceerde (zie kader).

Ter toelichting op het besluit van de Marburgse faculteit publiceerde prof.dr. R. Happle, als dermatoloog verbonden aan die faculteit en mede-opsteller van de Verklaring, een lezenswaardig artikel in een Duits dermatologisch tijdschrift onder de titel Die unerträgliche Leichtigkeit der Homöopathie - Notizen zur "Marburger Erklärung". In dat artikel dat ook integraal de tekst van de Verklaring bevat geeft de auteur een goede samenvatting van de homeopathische doctrine en citeert - dat is vaak meer dan genoeg - uitgebreid uit de hoofdstukken huidziekten van Kent's homeopathische Repertorium. Arsenicum blijkt volgens dit ook in Nederland zeer veel gebruikte handboek te helpen bij: 'Flecken, Knötchen, Bläschen, Pusteln, Pickeln, Schuppen, Krusten, Exkoriationen, Tuberkeln, Geschwüren, Ekthymata, Wucherungen der Haut, Lupus, Psoriasis, Erysipel, Pemphigus, Masern, Läusen, Ekzem, Exanthem, Furunkeln, Herpes, Urticaria, Windpocken, Hämangiom, Dekubitis, Intertrigo, Impetigo, Scabies, "Kälte der Haut", Insektenstichen, Haar-

ausfall, Gänsehaut und Gangrän.' Als niet-dermatologische indicaties voor de homeopathische behandeling met Arsenicum vermeldt Kent: 'Schwindel, Hysterie, Vergeßlichkeit, gutes Gedächtnis, Geschwätigkeit und Ohnmacht in der Kirche'.

Veel uitleg is er na deze welgekozen citaten uit het homeopathisch standaardwerk niet meer nodig en het artikel eindigt met vertoewende opmerkingen over die homeopaten, die beweren dat alleen homeopaten met een jarenlange ervaring in die geneeswijze een oordeel over deze behandelmethodes kunnen geven. Happle pleit voor verzet tegen de tijdgeest, waarvoor politici en verzekeraars soms buigen, maar die in strijd is met de geestelijke grondslagen van de universiteit.

'Allopathie'

In augustus 1996 verscheen een vervolg op Happle's artikel in het Amerikaanse Archives of Dermatology: What every dermatologist should know about homeopathy. Auteurs: Burgdorf en Happle. De eerste werkte geruime tijd in de Verenigde Staten en werd na terugkeer naar Duitsland getroffen door Happle's eerder geciteerde artikel. Het was voor Burgdorf, die in de VS veel interesse had gehad in natuurlijke geneeswijzen een eye-opener en hij nam het initiatief tot een publicatie in het Amerikaanse tijdschrift. Ook dit artikel bevat veel interessante informatie. Homeopathie is tegenwoordig in de VS weinig bekend en wordt nogal eens verward met een alternatieve geneeswijze als de osteopathie. De auteurs wijzen erop, dat de term 'allopathie' nooit gebruikt zou moeten worden voor de gewone geneeskunde, omdat dat die term - ooit bedacht door Hahn-

mann - gedefinieerd is als: een systeem van behandeling waarin ziekten worden behandeld met het opwekken van een toestand, die onverenigbaar of tegenstrijdig is met de toestand die genezen of verlicht moet worden. Deze definitie, waarin de auteurs uiteraard maar bitter weinig van de moderne geneeskunde herkennen, stelde Hahnemann tegenover zijn eigen superieure geneeswijze, waarin ziekten worden behandeld met kleine doses van stoffen, die bij gezonden dezelfde symptomen kunnen oproepen. Allopathie maakt van artsen moordenaars, aldus Hahnemann.

Volgt een nuttige uiteenzetting van de theorie van de homeopathie, met als vervolg een historisch overzicht van de ontwikkeling die die geneeswijze in resp. de VS en Duitsland doormaakte. In de 19de eeuw was homeopathie populair in de VS en er werden talrijke homeopathische medical schools opgericht. Rond de eeuwwisseling werden zelfs homeopaten toegelaten tot de American Medical Society. Na het invloedrijke Flexner report (The American College: A Criticism; 1908), waarin de wetenschappelijke kwaliteiten van de Amerikaanse universiteiten werden beoordeeld, nam het aantal homeopathische opleidingen scherp af. Het oordeel van Flexner was voor die opleidingen desastreus en terwijl er in 1900 nog twintig universitaire opleidingen in de homeopathie waren, bedroeg dit aantal in 1920 nog slechts vier: Boston, Ann Arbor, New York en Philadelphia. Het Hahnemann Medical College in Philadelphia leverde afgestudeerden af tot in de Tweede Wereldoorlog, maar gaf daarna de geest en werd omgezet in een gewone medische faculteit. Er zijn thans in de gehele VS niet meer dan zo'n 100 homeopathische artsen werkzaam en ongeveer 6000 leken-homeopaten.

De Marburger Verklaring

Volgens de plannen van het Institut für Medizinische und Pharmakologische Prüfungsfragen behoort de homeopathie deel uit te maken van de basiskennis die van medische studenten mag worden verwacht. Wij verwerpen dit plan. De medische faculteit van de Philipps Universiteit te Marburg beschouwt de homeopathie als een dwaalleer. Alleen als zodanig zou zij in het curriculum kunnen worden opgenomen. Wat dat betreft voldoet het huidige curriculum van onze faculteit al aan de eisen. Wij vrezen echter dat er van ons een neutraal of evenwichtig oordeel over de homeopathie zal worden verwacht, en zijn niet bereid ons logisch denken te vervangen door irrationaliteit.

Wij beschouwen homeopathie niet als een onconventionele methode die nadere wetenschappelijke evaluatie behoeft. Wij hebben haar al geëvalueerd. Homeopathie is geen natuurlijke geneeswijze. Vaak wordt beweerd dat aan homeopathie een andere wijze van denken ten grondslag ligt. Dat mag zo zijn. De intellectuele basis van de homeopathie bestaat echter uit dwalingen ('similia-regel', geneesmiddelbeeld' en 'potentiëren door verdunnen'). Haar concept bestaat eruit deze dwalingen als waarheden te presenteren. Haar werkingsmechanisme bestaat uit bedrog van patiënten, versterkt door zelfbedrog van de zijde van de behandelaars.

Wij ontkennen niet dat er met homeopathie therapeutische effecten kunnen worden bereikt, berustend op het zogenaamde placebo-effect. Nu kan men tegenwerpen: het gaat toch om de effecten en waarom je zo druk maakt om de intellectuele basis en het werkingsmechanisme? Als die logica echter wordt volgehouden, dan zouden onze medische studenten ook onderwezen moeten worden in: irisdiagnostiek, reïncarnatietherapie en medische astrologie (betekenis van de stand der sterren voor bepaalde ziekten). Met al deze methoden, die eveneens op bedrog berusten, kunnen niet alleen therapeutische effecten worden verkregen, maar ook aanzienlijke inkomsten. Met de geestelijke grondslagen van de Philipps Universiteit zijn deze methoden echter even weinig verenigbaar als met die van de homeopathie.

Wij beweren geenszins dat de door ons vertegenwoordigde wetenschap alles kan onderzoeken en verklaren. Zij stelt ons echter uitstekend in staat om uit te leggen waarom de homeopathie niets kan verklaren. Grote delen van het publiek zien dat, bevangen door zorgvuldig aangestuurd bijgeloof, geheel anders en wensen samenwerking tussen 'homeopathie' en 'allopathie'. De richtsnoer van ons handelen wordt echter niet beïnvloed door publiekelijk aangehangen bijgelovige ideeën, die een periode van populariteit doormaken. Ons gezond verstand vertelt ons dat de woorden 'homeopathie' en 'allopathie' geen reële tweedeling inhouden, maar een onzinnige denkwereld vertegenwoordigen. Wij wijzen er met nadruk op dat er aan de Philipps Universiteit in Marburg geen allopathie wordt onderwezen.

Als onze universiteit zich zou laten dwingen om homeopathie te onderwijzen als neutraal deel van het curriculum, dan zou zij haar opdracht verraden en haar intellectuele basis vernietigen. Neutraal onderwijs in de homeopathie zal er aan deze faculteit niet worden gegeven. Wij vrezen geen juridische dwang. De Philipps Universiteit zal er krachtig voor waken dat haar studenten ten gevolge van deze beslissing tijdens staatsexamens nadelen zullen ondervinden.

In Duitsland is de situatie heel anders: de homeopathie bloeide op tijdens de jaren '30 en '40 van het nationaal-socialisme en recent opnieuw sinds 1980 als onderdeel van de opkomst van het alternatief genezen. Veel Duitsers wendden zich tot *Heilpraktiker*, leken met een minimale opleiding, die tijdens het Derde Rijk een officiële status verkregen en die sindsdien behielden. Vervolgens vermeldden de auteurs de treurige dèmarche van het Instituut voor de Prüfungsfragen en de reactie daarop van Marburg. De meeste andere Duitse universiteiten hebben zich in stilzwijgen gehuld, met als opvallende uitzondering de Friedrich Schiller Universiteit te Jena, die de Marburg-verklaring overnam. Burgdorf en Happle zoeken een verklaring voor die snelle reactie uit Jena in het feit, dat daar reeds in 1934 door de leiding van het Derde Rijk een leerstoel werd gecreëerd voor de prominente homeopaat en Nazi Karl Kötschau.

Het artikel, dat ook weer besluit met de tekst van de Verklaring, geeft nog een kort overzicht van de wetenschappelijke stand van zaken m.b.t. de homeopathie en citeert o.a. het onderzoek van Kleijnen en Knipschild uit Maastricht. Zij noemen de conclusies van dat onderzoek terecht mistig en delen de mening van de Maastrichtenaars, dat veel onderzoek voor de homeopathie gunstig uitvalt, niet.

Correspondentie

Orthomanele geneeskunde

Op 17 januari ontvingen wij een brief van prof.dr. B. van Linge, emeritus hoogleraar orthopedie te Rotterdam, die als 'trouw lezer' van het *Actieblad* reageerde op de jaarrede van de voorzitter, zoals die werd afgedrukt in het decembern timer. In zijn rede had de voorzitter gesuggereerd, dat Van Linge destijds op het proefschrift van Albers en Keizer weliswaar terecht kritiek had uitgeoefend, maar dat hij daarbij twijfelde aan het feit of deze het (onzinnige) proefschrift wel volledig had gelezen. Van Linge deelde ons nu mede, dat hij eerst op de ochtend van de promotie, die plaatsvond binnen de Economische faculteit, in een mededelingenblaadje van de Erasmus Universiteit kennis nam van die gebeurtenis. Hij heeft gezwind door de Pedel een exemplaar laten bezorgen en dat, alvorens zijn kritiek op papier te zetten, 'vele malen' gelezen. Zijn brief aan de Rector Magnificus was, zijns ondanks, bekend geworden bij de hoofdredacteur van *Quod Novum* en Van Linge kon op een gegeven ogenblik niet meer doen alsof hij deze niet geschreven had. Hij benadrukt dat hij zelf nimmer de publiciteit heeft gezocht en dat zijn actie slecht gericht was geweest op 'verbetering van het doctoraat van de Erasmus Universiteit en om herhaling te voorkomen'. Hij heeft zich niet verwaardigd om in te gaan tegen de suggesties van journalisten dat hij het proefschrift niet eens gelezen zou hebben. Deze correctie op de jaarrede van de voorzitter wilde hij gaarne kwijt, waarbij hij tevens opmerkte de steun van onze Vereniging in deze affaire zeer op prijs te hebben gesteld. Waarvan acte.

- o - o - o - o - o - o - o - o -

Onze partner

Op 17 oktober 1996 ontving de secretaris een hartelijke uitnodiging van J.F.M. Bergen, voorzitter van de Landelijke Huisartsen Vereniging, die zijn 50-jarig bestaan ging vieren. De slotmanifestatie zou bestaan uit de 'Huisartsbeurs', waar de heer Bergen een enorme opkomst verwachtte. Onze Vereniging werd uitgenodigd om tijdens die beurs haar standpunt uit te dragen. 'Daarbij hebben wij u met uw producten, diensten, deskundigheid, advies, informatie en visie nodig. Tijdens de Huisartsbeurs kan dat in de vorm van een

Ze stemmen wel in met de inschatting van Kleijnen c.s., dat het probleem van de publicatie-bias waarschijnlijk een grote rol speelt.

De Duitse en Amerikaanse dermatologen zullen het na kennisgeving van deze publiciteit nu wel snappen, maar hoe zit dat in ons land? De harde feiten zijn hier nog niet bij iedereen doorgedrongen: in het VSM-blaadje *Visimilia* van medio 1996 werd verslag gedaan van een zeer succesvol symposium in juni 1996 over de homeopathische behandeling van eczeem: meer dan 120 deelnemers en een wachtlijst voor de herhaling, die inmiddels op 9 november 1996 heeft plaatsgevonden. Dagvoorzitter was De Leeuw, dermatoloog in het Dordrechtse Drechtsteden Ziekenhuis, een ziekenhuis dat kennelijk geen intercollegiale toetsingscommissie heeft. Andere inleiders waren de Vlaamse dermatoloog Boonen, de VSM-apotheker Wijnsma en voor het 'praktische gedeelte' de heer H. Bodde, privaat-docent homeopathie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam', zoals men niet nalaat vol trots te vermelden. En terwijl de partners zich in de aangename ambiance van de cursus - hotel De Swaen te Oosterwijk - lieten vermaken door een kookcursus van topkok Cas Spijkers, verdiepten hun tobende echtgenoten zich in *Cardiospermum halicacabum D 30* en meer van dat fraais. Kurierfreiheit über Alles!

stand, maar ook - en dat is voor onze beroepsgroep uniek - in de vorm van een inhoudelijke presentatie onder de vlag van de LHV, zodat u zich als *onze partner* kunt presenteren aan de huisarts'.

Per omgaande hebben wij gereageerd op deze voor ons zeer vleiene en ongewone liefdesverklaring en boden wij aan met een zware delegatie de beurs op te zullen luisteren. Tevens vroegen wij ontheffing van de huurkosten, die blijkens de bijgevoegde folder voor een kleine stand al direct in de duizenden gulden zouden gaan lopen. Wij wilden graag in de buurt van de homeopaten en acupuncturisten worden ingedeeld, zo lieten wij de heer Bergen weten. Binnen een week was het antwoord binnen, ditmaal niet van de LHV-voorzitter, maar van Renny A. van der Steen, PR-functionaris. Met betrekking tot de hoge huurkosten kon absoluut geen uitzondering worden gemaakt voor de VtdK en alle workshops waren al enige tijd gevuld. Ook van ons aanbod een spreker te leveren zou geen gebruik worden gemaakt. Wij werden 'bedankt voor ons meedenken in deze'. (Wij vernamen later dat de artsen-acupuncturisten zich wel de luxe van een stand hadden kunnen permitteren. Alle 'partners' zijn de LHV kennelijk even lief, zolang ze maar flink betalen.)

- o - o - o - o - o - o - o - o -

Homeopathie voor geïnteresseerden

Onder deze titel organiseerde de Groningse Volksuniversiteit een serie avonden, waar M.B. van Hogezaand, arts homeopathie, zowel informatief als interactief les zou geven. De cursus, die op 6 november 1996 van start ging werd georganiseerd in samenwerking met de Koninklijke Vereniging Homeopathie Nederland. Uw bestuur heeft op 22 september 1996 een protestbrief gezonden naar het bestuur van de Gronings Volksuniversiteit, waarop men niet - ook niet na een herinnering (onze brief zou in het ongerede kunnen zijn geraakt) - heeft geantwoord. Wij wezen het bestuur van de volksuniversiteit o.a. op de inhoud van het *Geneesmiddelenbulletin* van maart 1996, dat grotendeels gewijd was aan de homeopathie en benadrukten, dat artsen, die homeopathie-les mogen geven aan een respectabele volksuniversiteit (waarom niet?) aldus een erkenning krijgen, die zij binnen hun eigen beroepsgroep volledig moeten ontberen. Hun cursisten worden door hen om de tuin geleid. Schande!

- o - o - o - o - o - o - o - o -